

2-TOM, 6-SON

INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDAGI SOLIQQA OID TERMINLARINING
PRAGMALINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Tursunoy Ergasheva

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti xorijiy tillar kafedrasida katta o'qituvchisi
tursunoyergasheva83@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada ingliz, o'zbek va rus tillaridagi soliqqa oid terminlarining pragmalingvistik xususiyatlari haqida fikr yuritilgan. Hozirgi kunda soliqqa oid atamalarni va soliq lug'atini o'rganish, soliq terminologiyasini xalqaro soliq hujjatlari kontekstida o'rganish zarurati tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar. Soliq, soliq xujjatlari, xalqaro soliq xujjatlari, xalqaro almashinuvi, iqtisodiyot, iqtisodiy hamkorlik, raqobat, pragmalingvistika.

ПРАГМАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НАЛОГОВЫХ
ТЕРМИНОВ В АНГЛИЙСКОМ, УЗБЕКСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Турсуной Эргашева

Старший преподаватель кафедры иностранных языков Ташкентского
государственного экономического университета

tursunovergasheva83@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются прагмалингвистические особенности налоговых терминов в английском, узбекском и русском языках. В настоящее время исследуется необходимость изучения налоговых терминов и налоговой лексики, изучения налоговой терминологии в контексте международных налоговых документов.

Ключевые слова. Налог, налоговые документы, международные налоговые документы, международный обмен, экономика, экономическое сотрудничество, конкуренция, прагмалингвистика.

PRAGMALINGUISTIC FEATURES OF TAX TERMS IN ENGLISH, UZBEK
AND RUSSIAN LANGUAGES

Tursunoy Ergasheva

2-TOM, 6-SON

Senior teacher of the Department of foreign languages of Tashkent State University
of Economics tursunoyergasheva83@gmail.com

Abstract. The article discusses the pragmalinguistic features of tax terms in English, Uzbek and Russian languages. Currently, researched the need to study tax terms and tax vocabulary, study tax terminology in the context of international tax documents.

Keywords. Tax, tax documents, international tax documents, international exchange, economy, economic cooperation, competition, pragmalinguistics.

Ҳозирги кунда аҳолининг кенг қатламлари, мутахассислар, тадбиркорлар, солиқ тўловчилар ва бошқалар ўртасида иқтисодиётга бўлган катта қизиқиш туфайли кўплаб иқтисодий атамалар кенг тарқалди. Солиқ луғатини ўрганиш, солиқ терминологиясини халқаро солиқ ҳужжатлари контекстида ўрганиш зарурати туғилди.

Ушбу мақоланинг асосий мақсади халқаро солиқ ҳужжатлари концепциясини белгиловчи соҳани ташкил этувчи прагматингвистик терминологик ибораларни ўрганишдан иборатдир. Ушбу аниқ концепцияни ўрганишни танлаш бир неча сабабларга кўра бўлган. Биринчидан, муҳим хусусият унинг ҳам ҳуқуқий, ҳам иқтисодий солиқ тавсифида ишлашидир. Иккинчидан, ушбу тушунчани тавсифлаш учун турли хил янги лингвистик усуллар қўлланилади, бу унинг аҳамиятини кўрсатади. Учинчидан, етарлича кенг синонимик қаторнинг мавжудлиги, бир томондан, ушбу концепцияни кўрсатадиган бирликларнинг ҳам интеграл, ҳам дифференциал хусусиятларини аниқлаш ва улар вакили бўлган ақлий шахсларни, хусусан, рус ва ўзбек солиқ терминологиясини инглиз тилида чуқурроқ тушуниш учун зарур шарт-шароитларни яратади.¹

Кембриж университетининг таърифлари луғатида солиқнинг қуйидаги тавсифини беради: (an amount of) money paid to the government that is based on your income or the cost of goods or services you have bought.²

Россия Федерациясининг Солиқ кодексига солиқ деганда обязательный, индивидуально безвозмездный платеж, взимаемый с организаций и физических лиц в форме отчуждения принадлежащих им на праве собственности, хозяйственного

¹ Маслова А.Ю. Введение в прагматингвистику / А.Ю. Маслова. // – М.: изд. «Флинта», изд. «Наука», 2008.

² <https://www.cam.ac.uk/> University of Cambridge

2-TOM, 6-SON

ведения или оперативного управления денежных средств в целях финансового обеспечения деятельности государства и муниципальных образований.³

Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига Солиқ деганда Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджетига ёки давлат мақсадли жамғармасига тўланадиган мажбурий беғараз тўлов тушунилади.⁴

Ушбу механизмларнинг барчаси амалда фаол қўлланилишига қарамай, ушбу кетма-кетликда келтирилган улар нафақат оддийдан мураккабга эволюцияни, балки бизнес ва давлат ўртасидаги муносабатлар табиатидаги эволюцияни ҳамда ўзига хос мураса топиш имкониятини англатади.. Шу билан бирга, бирликларнинг ҳар бири нафақат аниқ белгиланган семантик юкни, балки маълум бир маънони ҳам кўтаради. Хусусан, "солиқ тўлашдан бўйин товлаш" атамаси ноқонуний бўлган солиқ тўловларини камайтириш йўллари билан боғлиқ бўлган концепцияни кўрсатади. Ушбу атаманинг ўзига хос хусусияти - қонун билан дастлабки зиддият, унинг қасддан бузилиши.

Инглиз, рус ва ўзбек тилларида номинациянинг таркибий турларини қиёсий ва типологик таҳлил қилиш қуйидаги тиллараро боғлиқликларни аниқлаш имконини берди:⁵

1. Содда сўз-терминлар - эквивалентлар ёки тўлиқ таржима ёзишмалар: tax – налог – солиқ, arrears – недоимка – қарз, excise – акциз – акциз.

2. Ҳосил ва қўшма сўзлар – тенгдошлар ёки тўлиқ таржима мувофиқликлари: taxation – налогообложение – солиққа тортиш, recovered – взимаемый – ундириш, lawfully – законно – қонуний.

3. Термин бирикмалари - эквивалентлар, ёки тўлиқ таржима ёзишмалар: rights and duties of taxpayers – права и обязанности налогоплательщиков-солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, tax violations – налоговые правонарушения – солиқ ҳуқуқбузарликлари.

Қисман эквивалентлик ва ноэквивалентлик билан тавсифланган бир қатор атамалар таҳлил қилинади. Қисман таржима ёзишмаларига ўзларининг бир неча маъноларидан бирига мос келадиган полисемантик сўзлар киради, масалан: suit – иск – даъво; duty – пошлина – бож; treasury – казначейство – ғазначилик. Тўлиқ бўлмаган эквивалентлар атамалар бўлиб, улар орасида таркибий, семантик ёки структуравий-семантик ўзига хослик йўқлигини таъкидлаш мумкин, масалан: камеральная проверка

³ <https://www.nalog.gov.ru/html/nk.htm> Налоговый кодекс Российской Федерации

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. www.lex.uz

⁵ Terms of Reference to Monitor and Review Progress towards Transparency and Exchange of Information on Request for Tax Purposes (2016) [Text]. – Paris: OECD Publishing, 2016.

2-TOM, 6-SON

– in-house tax verification – камерал солиқ текшируви, выездная налоговая проверка – on-site tax verification – жойида солиқ текшируви.

Таҳлил қилинаётган атама бирикмалари орасида қисман семантик мосликларни (таржимавий ўзгаришларни) ҳам қайд этиш мумкин: платежное поручение – authorization for payment – тўлов топшириқномаси, неписаное право (правовой обычай) – unwritten law – ёзилмаган қоидалар.

Эквивалент бўлмаган атамаларга бошқа давлат луғатида бўлмаган воқеликни билдирувчи атамалар кирди, масалан: replevisor, writ of assistance; подъемные, выручка, кўтариш, даромад.

Кўриб чиқилаётган соҳадаги атамаларнинг тўлиқ ва эквивалент эмаслиги куйидаги сабабларга кўра юзага келади:

- аналитик номинациялар таркибий қисмларининг мувофиқлигидаги фарқлар, масалан: каузальная сделка – contract with consideration – ҳисобга олган ҳолда шартнома;

- бир тушунчани белгилаш учун таққосланадиган тилларда ҳар хил турдаги номинациялардан фойдаланиш: доверенность – a power of attorney – ишончнома, отсрочка – a deferral payment (system) – тўловни кечиктириш, адвокат – barrister at law – адвокат, ценные бумаги – securities – қимматли қоғозлар.

- солиштирилаётган тилларнинг бирида мос воқеликнинг йўқлиги, масалан: replevisor – истец по иску о возвращении владения движимой вещью – кўчар мулкга эгалик ҳуқуқини қайтариш тўғрисидаги даъвода даъвогар.⁶

Шундай қилиб, таҳлил қилинаётган тилларда хорижий солиқ терминологиясини олиш соф лингвистик ва экстралингвистик омилларга боғлиқ бўлиб, асосий ролни иккинчиси ўйнайди. Инглиз тилидаги солиқ терминологиясининг алоҳида бирликларини рус ва ўзбек тилларига ўзлаштириш жараёнига таъсир этувчи асо сий тилдан ташқари омил сўнгги иқтисодий ва ҳуқуқий ўзгаришлар ҳисобланади. Унинг халқаро иқтисодий, сиёсий ва ҳуқуқий соҳага кириши билан боғлиқ жараёнлар ҳам муҳим рол ўйнайди, бунда инглиз тили халқаро алоқа воситасидир.

Кўриб чиқилаётган атамалар, тизимларнинг тиллараро ўхшашлиги ҳар бир тил учун атама яшашнинг энг такрорий усулларида фойдаланишда намоён бўлади. Инглиз тилининг ушбу тизимидаги кўп миқдордаги қарзлар унинг сўз бойлигининг

⁶ Statement of Outcomes of the meeting of the Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes (October 28-29, 2014) [Text]. – Paris: OECD Publishing, 2014.

2-TOM, 6-SON

Ўзига хослиги билан изоҳланади, уларнинг шаклланишига узоқ вақт давомида бир нечта хорижий манбалар таъсир кўрсатган.

Таржимавийликка эришиш учун асос солиқнинг универсал функциясида ётади, у тегишли атама тизимларини шакллантиришда асосий тушунча бўлиб хизмат қилади ва фарқлар қўйидагилар билан белгиланади:

- ҳуқуқ манбалари;

- солиқларни йиғиш ва тўлашнинг коммуникатив ҳолати концепциясини институционализация қилиш; иштирокчиларнинг мақоми, солиқ мажбуриятлари ва солиқ назорати тўғрисида тушунчалар, мақсадлар, мақсадлар ва фойдаланиладиган воситалар;

- ҳуқуқ ҳақидаги қоидалар ва ҳуқуқ ва ҳуқуқбузарлик тушунчаларини фарқлаш;

- ҳар бир алоҳида давлатда солиқларнинг ҳар хил табақаланиши;

- солиқ режимини шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари:

- тил эгалари қонунчилигида солиқ қонуни мавжуд бўлса, Буюк Британияда у ҳуқуқнинг махсус тармоғи сифатида ажратилмаган. Шунинг учун рус ва ўзбек тилларида тегишли терминология солиқ ҳуқуқи терминологияси, инглиз тилида эса солиққа тортиш терминологияси деб юритилади. Атамаларни шаклланиши марказида налог – солиқ – тах. тушунча туради: Унга энг яқин тушунча: йиғим-сбор -charge.

Тадқиқот натижасида ўрганишлардан келиб чиққан ҳолда қўйидаги хулосаларни келтириш мумкин.

- Терминологик тизимни иқтисодий ва ҳуқуқий терминология доирасида алоҳида сегментда ўрганиш мақсадга мувофиқдир.

- Солиқ терминологияси динамиклик ва тараққиёт ҳодисаси билан тавсифланади, бу эса янги атамаларнинг пайдо бўлишига олиб келади, бу еса келажакда такомиллашиш жараёнига олиб келади.

- Таҳлил қилинаётган терминологик тизим инглиз тилининг тегишли атамалари билан мос келиши билан тавсифланади, бу бутун иқтисодиётнинг халқаро характерини кўрсатади ва солиққа тортиш терминологик фондининг кенгайишига таъсир қилади. Семантизация таъриф, талқин, тавсиф тушунчаларини ўз ичига олади. Инглиз, рус ва ўзбек солиқ терминологиясида умумий, тавсифловчи ва ҳаволали таърифлар мавжуд.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. www.lex.uz
2. <https://www.cam.ac.uk/> University of Cambridge

2-TOM, 6-SON

3. <https://www.nalog.gov.ru/html/nk.htm> Налоговый кодекс Российской Федерации
4. Маслова А.Ю. Введение в прагмалингвистику / А.Ю. Маслова. // – М.: изд. «Флинта», изд. «Наука», 2008.
5. Terms of Reference to Monitor and Review Progress towards Transparency and Exchange of Information on Request for Tax Purposes (2016) [Text]. – Paris: OECD Publishing, 2016.
6. Statement of Outcomes of the meeting of the Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes (October 28-29, 2014) [Text]. – Paris: OECD Publishing, 2014.

